

Arkitekt SAR/MSA
MIKAEL STENQVIST

Tävlings- och
marknadschef på
Link arkitektur.
Tidigare
kontorschef
på Tham &
Videgård
arkitekter
och partner
på White
arkitekter.

Tankar om framtidens arkitektkontor

Arkitekternas arbetsplatser ryms inte längre inom fyra väggar. När vi ritar kontor ska vi skapa möjlighet till flexibla nätverk, skriver arkitekt SAR/MSA Mikael Stenqvist.

”Jag flyttar till Gotland ett år”, proklamerade odramatiskt en vän som är landskapsarkitekt häromdagen. Som om han pratade om en weekendresa och inte det faktum att han ska flytta halva sitt kontor till en annan stad under en längre period. Flytten är ett av många resultat av coronapandemins roll som katalysator i samhället liksom branschens digitalisering och arbetsmetoder. Jag ser hur våra egna och våra kunders arbetsplatser, som tidigare kunde sammanfattas inom fyra väggar, istället

geografiskt breder ut sig och formar flexibla nätverk. En annan katalysator som numera är helt integrerad i vårt dagliga arbete är hållbarhet. Många av de större beställarna går i frontlinjen. Vasakronan med flera utgår från att vara helt klimatneutrala i hela värdekedjan år 2030. Bravo! På Link arkitektur i Stockholm driver vi ett projekt om vårt framtida kontor, kontoret ska flytta in i nya lokaler. I denna process söker vi vägar och lösningar till att framtidssäkra oss i en omvärld som vi upplever vara i en accelererande förändring.

Genom att ge en inblick i mina spaningar och reflektioner, samt en insyn i vårt arbete med vårt nya Stockholmskontor, ska jag försöka ge EN bild om hur framtidens arkitektkontor kan se ut. För att svara på frågan behöver vi först vidga perspektivet för att se på vår omvärld och några av de utmaningar som formar vår bransch.

Spaning: Arkitektbranschen är under attack, från flera håll

Jag ser hur vår möjlighet att arbeta för en god arkitektur under en längre tid attackerats från flera håll. Branschen upplever sjunkande timpriser samtidigt som vi har en byggboom. De byggda resultaten är av högst varierad grad. Tittar man på de tveksamma resultaten funderar jag starkt på om arkitektkår har hamnat för långt bort från sitt kärnämne, arkitektur? Vår förmåga att leverera byggnader och samhällen i balans mellan skönhet, hållbarhet och funktion.

Nytt miljonprogram

Jag ser hur historien upprepar sig. Vi är mitt inne i en byggboom, inte sedan rekordåren ska byggbranschen åstadkomma så mycket på kort tid. Byggbranschens svar är ännu en gång totalentreprenad och att sänka kvaliteten på det byggda. Denna gång är den återkommande argumentationen; billiga bostäder, alla har rätt till en bostad. Argumenten skriver de flesta under på men inte på vad blir resultatet blir. Det liknar mer och mer resultaten från förra miljonprogrammet; ännu en gång genomför vi kortsiktiga och dåliga samhällsinvesteringar. I Sveriges större städer, inte

minst i Stockholm och Göteborg, planlägger man ofta centralt placerade prestigeprojekt med hållbar planerings samtliga dogmer, ofta iscensatt med inspirerande arkitektur. På många håll blir det lyckat och i andra fall är det obestridligt lågvattenmärken, som i Hagastaden i Stockholm. Här har man helt fallerat att uppnå kravet på dagsljus, trots att forskning visar på dagsljus direkta korrelation till folksjukdomar och folkhälsa. I Hagastaden är det högt, tätt och trångt. Bostadsgårdar är i praktiken helt bortrationaliserade. Som arkitekten Owe Swansson uttryckte det i en intervju med Svenska Dagbladet: Barnen som ska bo här får betala ett högt pris. Kvalitetsbristerna är fatala och lyckas inte på långa vägar vägas upp av de smått utopiskt vackra tornen, signerade OMA och Oscar Properties.

Jag ser i de mindre centrala delarna av våra större städer, eller i deras kranskommuner, planlägger man ofta ensartat och med ett fokus på snabb bostadsförsörjning. Resultatet är ännu en gång kostsamma och dåliga samhällsinvesteringar genom kortsiktig och ofta bristfällig stadsbyggnad och arkitektur. Begreppet "gestaltad livsmiljö" och behovet av blandstad verkar inte riktigt fastna hos våra beslutsfattare. Jag ser att det saknas forskning på området. Kanske är det bättre prognoser för samhällets framtida kostnader som kan få våra politiker att ta ett högre ansvar och bättre engagemang? Vi betalar fortfarande dyrt för misstagen i förra miljonprogrammet, både från samhällets sida men också inom arkitektkåren genom vårt förlorade förtroende och inflytande i byggprocessen. Vad kommer vi att be-

"Allt som inte kan vara återbrukat är istället av trä."

tala denna gång? Att kritiska fenomen som Arkitekturupproret uppstår är fullt förståeligt.

LOU – Lägsta pris oavsett kvalitet och arkitekter som byts ut

Jag ser hur våra offentliga förvaltningars upphandling av arkitektur, trots god vilja, blir sämre och sämre, sett till arkitektonisk kvalitet. Prispressen är hård och krav på hög kvalitet är många gånger helt bortprioriterad till förmån för lägsta pris. Till och med en stor del av de prestigefulla arkitekttävlingarna, som uppenbart kretsar kring arkitektoniska värden, ger tveksamma förutsättningar. Ofta innebär förutsättningarna att vinnande arkitekt med stor sannolikhet kommer att bytas ut halvvägs genom projektet. Här kan man inte skylla på Lagen om offentlig upphandling, det är hur den tillämpas och hur förutsättningarna i tävlingarna formuleras. Till och med i tävlingen om ett nytt kulturhus i världsarvet Karlskrona innebär de givna förutsättningarna att en totalentreprenör ovillkorligen och med största sannolikhet kommer att byta arkitekt. En aspekt som förmodligen påverkat Unesco när de nyligen uppmanat staden att vänta med planerna om ett nytt kulturhus i det känsliga världsarvet. Kanske är organisationen orolig för vad processen kan komma att

ge för resultat? Jag vill tro att Unesco är medvetet om hur ett projekt tappar avsändare och viktig information när ursprungliga arkitekter ofrivilligt lämnar över i en ”viskningslek”, som i regel slutar i något sämre. Kombinationen av okunniga upphandlingar inom LOU och för arkitekten ovillkorade totalentreprenader som närmast sätter i system att byta arkitekt, ger mycket svaga förutsättningar för att genomföra arkitektur med kvalitet.

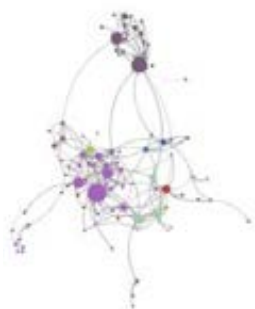
Det multidisciplinära kontoret

Jag ser ett annat hot mot arkitekturen: utvecklingen hur fler och fler arkitektkontor köps upp av de större teknikkonsultföretagen. Trenden polariserar arkitekttjänster till en handfull större bolag, bolag som har en kultur och tyngdpunkt utifrån att vara ingenjörer, teknikkonsulter. Risker är obevekligt stora för en utjämning och en konsolidering av arkitektur till en mer ingenjörsmässig agenda. För vår bransch är det ett nytt fenomen att arbeta i ingenjörernas anda. Som beskrevs redan i 2018 års version av denna branschrappport: Samtidigt förstärker konsultföretag i samhällsbyggnadsbranschen sin arkitektkompetens genom förvärv av företag och genom rekrytering. Gränsen mellan arkitektföretag och teknikkonsultföretag blir otydligare. Många företag är snarare att betecknas som samhällsbyggnadskonsulter.

Jag ser utvecklingen och undrar om den utbredda strategin inom arkitektkåren om det multidisciplinära

EXPERTIS
Vem går du till för expertråd när du diskuterar en viktig svår fråga?

BESLUT
Vem går du till innan du fattar ett viktigt arbetsrelaterat beslut?

INNOVATION
Vem går du till när du har en bra idé som hjälper dig att arbeta smartare?

PARTNERS
Vilka partners kontaktar du oftast för att lösa problem eller skapa nya möjligheter?

kontoret har blivit vår trojanska häst? Har den hos många arkitektkontor återkommande visionen om att samla många kompetenser under samma tak i kombination med de många uppköpen från teknik konsulter fått oss ur kurs? Har vi som bransch glidit för långt bort från kärnämnet arkitektur? Kommer den nya arenan påverka arkitektkårens unika förmåga att genom holistiska och tvärvetenskapliga angreppssätt hantera komplexitet? Arkitekter har en enastående förmåga att ge lösningar och svar på samhällets utmaningar utifrån en balans mellan konst, kultur, samhällsfrågor och teknik. Tillbaka i historien har detta uppnåtts genom samarbeten mellan arkitektkontor och andra specialister och discipliner, inte genom att samla alla under ett tak.

Jag ser även att andra aktörer uttrycker sin oro. I samhällsdebattens brus har jag några gånger snappat upp finansmannen Robert Weil och hans stränga uppmaningar på temat avsaknaden av humaniora. Redan 2013 uttryckte han i en intervju i Dagens Nyheter en stark oro över hur humaniora och estetiska ämnen är inte är tillräckligt prioriterade i den svenska skolan. Han beskriver hur konst och kultur är helt avgörande för näringslivets utveckling och en absolut förutsättning för innovation och för att skapa ett bättre samhälle. Han påpekar att de estetiska ämnena inte längre är

obligatoriska i gymnasieutbildningen, som han menar är en allvarlig signal som får effekter genom hela samhällssystemet. Han proklamerar hur svårigheten att mäta estetiska förmågor och kvaliteter inte får vara en ursäkt för att avskaffa dessa ämnen i gymnasieutbildningen. Han säger vidare: Min uppfattning är att innovation och tillväxt är förutsättningar för stabila samhällen. Men hur ska det gå till, om grundutbildning och forskning alltmer ensidigt inriktas mot naturvetenskap utan koppling till humaniora och kreativa ämnen? Hur ska vi få en förståelse för hur kreativitet formas? Kreativitet som i sin tur leder till innovation och tillväxt.

Jag ser tillbaka till 2013. När jag första gången läste Weils vinkling på samhällsutmaningarna hittade jag slående likheter i mitt då pågående arbete med Kirunas stadsflytt. På White Arkitekter ledde jag arbetet med tävlingen och det fortsatta uppdraget om en utvecklingsplan, som utifrån en ny stadsplan försöker lösa utmaningarna och fånga in möjligheterna med att flytta staden. En av våra största utmaningar i arbetet var att förmå Kirunas politiker, tjänstemän, invånare, närings- och föreningsliv att diskutera och svara på de sociala och humanistiska utmaningarna. Vårt arkitektteam såg det som kärnan i utmaningarna, de sociala aspekterna av deras smått episka projekt att flytta staden. Kiruna är starkt dominerat och influerat av största arbetsgivaren, statliga gruvbolaget LKAB. Invånarna i staden har en överrepresentation av män och de arbetar övervägande inom gruvindustrin, en industri helt fokuserad kring teknik och ingenjör-

“Vi vill att vårt fysiska arkitektkontor speglar våra höga värderingar och ambitioner om hållbarhet, bland annat genom ett maximerat återbruk.”

konst. Jag och inte minst teamets socialantropolog, Victoria Walldin, upplevde framför allt i början av projektet ett starkt motstånd till att möta de mjuka frågorna. Man var upptagen med och intresserad av att lösa flytten praktiskt, tekniskt och logistiskt. Man sökte snabba konkreta lösningar på de fysiska utmaningarna, utan att nämnvärt uppehålla sig på vad det får för effekter socialt. Lyckligtvis har man i Kiruna under senare år mer och mer kollektivt upptäckt vikten av att bättre diskutera de mer svårsmåttbara och mjuka aspekterna. Inte minst har denna förändring skett genom de för många traumatiska rivningar man genomför. Återbruk av byggnadsmaterial och flytt av byggnader har under processen fått en allt högre dignitet genom dess förmåga att bära minnen, kultur och identitet, från det gamla till det nya.

Framtidens arkitektkontor – en framtid med många möjligheter

Jag ser, som inom de flesta branscher och samhällsfenomen, att mångfald är en ledstjärna. Jag hoppas att även arkitektkontorens utveckling går åt flera och åt olika håll. En variation av angreppssätt och strategier kan ge bredd och olikheter av arkitekttjänster och kontor. Mångfald kommer kunna möta en föränderlig omvärld och dess breda repertoar av utmaningar. Denna insikt understryks också av misstagen från förra miljonprogrammet, när vi förlitade oss på ett antal dogmer och ett fåtal universella lösningar.

Jag ser utifrån arkitektföretagens årsredovisningar att man tydligt kan utläsa att de kontor med generellt bäst lönsamhet är dem kontor som agerar konstnärliga bastioner. De som lyckas stå upp för arkitektonisk kvalitet och håller sig utanför tveksamma upphandlingar inom LOU eller projekt med tveksamma bevekelsegrunder. Gemensamt är också att dessa kontor har ganska renodlade organisationer med fokus på arkitektur. Det inget hopp mot framtiden – vår kärnkompetens är lönsam och det finns en stark efterfrågan på kvalitativ arkitektur.

Jag hoppas att gemensamt för alla arkitektkontors framtida utveckling är en uppslutning kring arkitektonisk kvalitet, hyllningar till vår unika kompetens och möjlighet att agera i gränslandet mellan konst, humaniora och teknik. Vår kompetens är ifrågasatt men vi behöver stå upp för den, hålla den högst upp på agendan. Det tar jag med mig in i arbetet med Link arkitekturs nya kontor där jag orubbligt bevakar vikten att ge arkitekturen en central roll.

Vårt framtida arkitektkontor

Företaget jag jobbar på ska flytta. Vi gör det i två steg, först vid kommande årsskifte till ett tillfälligt ”projektkontor”, intill det nya kontor vi nu påbörjat planeringen för. Det ger oss en möjlighet att successivt utforska och möta förändringar i hur vårt kontor kommer att se ut och fungera. En test-bed under två år. Här följer en

”En variation av angreppssätt och strategier kan ge bredd och olikheter av arkitekttjänster och kontor.”

inblick i idéerna mot vårt nya kontor och hur vi resonerar om utmaningarna.

Kontoret har inte längre fyra väggar

Det nya arkitektkontoret finns inte längre om fyra väggar utan istället finns det inom fyra dimensioner; på det fysiska kontoret, på hemmakontoren och vid köksborden, på stan när vi arbetar på café eller under resa samt i den fjärde dimensionen, det digitala kontoret med sina online-möten, digitala anslagstavlor, molntjänster, sociala medier och forum, med mera. Möjligheterna att träffas digitalt har utvecklats under senare år. Vi har nyfiket och med stort intresse upptäckt nya former av VR-möten, live i 3d-modeller. Deltagare kan varifrån de befinner sig koppla upp sig med en VR-hjälm som har ljud och mikrofon. Genom våra personliga avatarer träffas vi inne i 3d-modellen. Här kan vi diskutera, peka, skissa och gå runt. Fantastiskt!

En mötesplats och kreativ hot-spot

Med det traditionella arkitektkontoret utspritt i fyra dimensioner blir den fysiska mötesplatsen extra viktig och central för att bidra till social gemenskap samt för att facilitera de processer som fortfarande fungerar bäst i fysiska möten. Framför allt kreativa möten och processer. Vi ser framför oss hur framtidens arkitektkontor i långt större grad än idag är en sjudande hot-spot av kreativitet. Modellverkstad, mock-ups, materialprover, workshops, diskussioner, livesändning av seminarium, inspiration, anslagstavlor, test-beds,

med mera. Det utgör kärnan i det fysiska kontoret, en konstnärlig bastion. En av våra yngsta medarbetare, Léo som nyligen avslutat sina arkitekturstudier, uttryckte ett för mig närmast poetiskt önskemål: Vårt nya kontor bör vara en inspiration och arena för konstnärligt och vetenskapligt utbyte.

En ny estetik

Hållbarhet är vår tids mest centrala fråga. Återbruk av arkitektur, byggnadsmaterial och inredning är otvetydigt grundläggande för att nå ett klimatneutralt byggande. Det innebär att vi successivt förändrar våra estetiska möjligheter och preferensramar. Genom en hög grad av återbruk kommer arkitektur skapas mer och mer av låsta förutsättningar av rum, byggmaterial och inredning. Paletter som ser olika ut från projekt till projekt. Vi vill att vårt fysiska arkitektkontor speglar våra höga värderingar och ambitioner om hållbarhet, bland annat genom ett maximerat återbruk. En paroll som tidigt myntades i processen mot vårt nya kontor var: Allt som inte kan vara återbrukat är istället av trä. En paroll som ger uttryck för vår strävan att minska kontorets klimatpåverkan och samtidigt binda ihop utseendet genom att begränsa mängden material i den estetiska paletten.

”Den fysiska mötesplatsen extra viktig och central för att bidra till social gemenskap samt för att facilitera de processer som fortfarande fungerar bäst i fysiska möten.”

Digitaliseringen

Arkitektkårens kompetens att med ett holistiskt perspektiv kunna hantera komplexitet är som skraddarsytt för den pågående digitaliseringen. Vi på Link arkitektur vill vara med och leda den gradvisa övergången mot digitala och parametriska verktyg. Det finns en oro i branschen att digitala verktyg, automatisering och AI kan komma att ersätta arkitekten i byggprocessen. Vi tror absolut att verktygen kommer att rationalisera och effektivisera våra processer och beslut. Men vi ser hur vi kommer att äga verktygen, inte bli överkörda av dem. I takt med den ökade digitaliseringen ser vi att det blir mer och mer betydelsefullt i vad vi matar in för parametrar och information in i de digitala verktygen. Att programmera, dra relevanta slutsatser och estetiska vägval i de genererade alternativen kräver kompetens om arkitektur.

Inom ramen för FoU har vi tillsammans med techbolaget Join 21 utvecklat ett digitalt verktyg för att matcha arbetsplatser efter organisationers faktiska behov. Fundamentet i verktyget Agiliate är en digital kartläggning av organisationen i fråga. Genom digitala undersökningar och enkäter samlas information om medarbetares arbetsdag, arbetsprocesser, deras tekniska och rumsliga behov. Av hänsyn till medarbetares

integritet anonymiseras all persondata på individnivå. Information ger en konkret och reell bild hur organisationen arbetar, ett nätverk vida mer komplext än den traditionella organisationskartan som beskriver företag. En av verktygets styrkor är hur det effektivt och precist kan generera lokalprogram tillsammans med matchning mot hur företagets medarbetare faktiskt arbetar i tid och rum, digitalt och fysiskt. Informationen använder vi vidare för att parametriskt generera en serie alternativa skisser, rums- och funktionsindelningsar. Data och specifikationer kan trimmas för att matcha organisationens planer, strategier och idéer. Alternativ utvärderas med hjälp av statistik och simulerad prestanda utifrån valda parametrar. I dagens förändrade kontorslandskap ger det oss ett kraftfullt verktyg att förstå och forma vårt och våra kunders framtida arbetsmiljöer, inom och utanför ”de fyra väggarna”.

Vi ser också vägar och möjligheter i hur våra digitala verktyg kommer göra det lättare för oss att i högre grad ta betalt för de värden vi skapar, snarare än klockade timmar. Denna möjlighet blir en viktig strategi för att bibehålla ett lönsamt arkitektkontor i en bransch där timpriser fortsätter att sjunka medan lönerna fortsätter att öka.

Flexibilitet

Krav på ökad flexibilitet är idag en stark drivkraft i samhället. Fastigheter, lokaler och arkitektkontor är inte undantagna. Utvecklingen i samhället gör att fastighetsägare måste börja tänka om och tänka nytt när de mö-

”Att programmera, dra relevanta slutsatser och estetiska vägval i de genererade alternativen kräver kompetens om arkitektur.”

ter framtidens nyttjare. Kanske att framtidens arkitektkontor har en portion bostad i sig nu när vi ändå är igång och suddar ut gränserna mellan arbete och bostad? Vi är många som har utmaningar med projekt och engagemang i flera städer. I många städer är tillgången till bostäder ofta en stark begränsning vid rekryteringar, tillfälliga inlån mellan projekt såväl som vid nyanställningar. Kanske kan det underlätta för många om vi tillför små hotell liknade bostäder i anslutning till våra kontor? Kanske de som drömmer om att bo i en lantlig idyll, långt från staden, kan göra det eftersom det finns övernattningsmöjlighet när man väl är på kontoret?

Man kan i effekterna av coronapandemin anta att det kommer en översyn av plan- och bygglagen, som idag ofta är juridiskt begränsande för fastighetsägares förmåga att möta samhällets krav på flexibilitet. Många av våra detaljplaner är onödigt restriktiva i vad de tillåter för användning av kvartersmark. En begränsning som gör det svårt att över tid anpassa fastigheter till olika program och verksamheter.

Jag ser att alla i branschen blir bättre och bättre på att hjälpas åt med att stå upp för arkitektur. Tillsammans möter vi utmaningar och attacker, tillsammans vinner vi ny mark. Jag tror att framtidens arkitektkontor har en stark integritet och är en arena för konstnärligt och vetenskapligt utbyte.

